

ФІНАНСОВЕ ПРАВО ТА ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 336.226

В.О. Рядінська,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОГРЕСИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

У статті розглядаються аргументи щодо доцільності впровадження прогресивної ставки при оподаткуванні доходів фізичних осіб, і з позицій аналізу розвитку такого оподаткування доводиться, що введення прогресивної ставки оподаткування доходів фізичних осіб на сучасному етапі розвитку України є недоцільним.

Ключові слова: оподаткування доходів фізичних осіб, прогресивне оподаткування, пропорційне оподаткування.

В статье рассматриваются аргументы целесообразности внедрения прогрессивной ставки при налогообложении доходов физических лиц, и с позиций анализа развития такого налогообложения доказывается, что введение прогрессивной ставки налогообложения доходов физических лиц на современном этапе развития Украины является неверным.

Ключевые слова: налогообложение доходов физических лиц, прогрессивное налогообложение, пропорциональное налогообложение.

Paper analyzes the arguments for the expediency of the implementation of the progressive rate of the taxation for personal income. It is proved that the implementation of the progressive rate of a personal income tax at a modern stage of the development of Ukraine is incorrect.

Keywords: personal income tax, progressive taxation, proportional taxation.

Податок на доходи фізичних осіб є важливою складовою податкової системи держави, яка покликана виконувати не лише фіскальну функцію, а й регулюючу, тобто сприяти вирішенню соціально-економічних завдань країни.

Відповідно до ст. 167 Податкового кодексу України при оподаткуванні доходів фізичних осіб використовується пропорційна ставка в розмірі 15(17) % бази оподаткування [1]. Проте останнім часом все частіше звучать пропозиції щодо запровадження в Україні прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб з метою створення рівнонапруженого податкового тиску на основі прямого визначення доходів платника податків. Прихильниками введення такого оподаткування є Ю. Бицюра, Г.В. Василевська, Н. Демиденко, Ю.І. Ковальчук, Т. Каламбет, А. Крисоватий, В.О. Корецька-Гармаш, В.В. Злобіна, П. Мельник, В.В. Письмений, О.В. Покатаєва, А.А. Сколовська, І. Сотник, А. Скрипник, К. Швабій, С. Юрій, І.П. Шмир та інші українські науковці. Підтримують введення прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб і деякі зарубіжні правознавці, в країнах яких застосовується пропорційне оподаткування при оподаткуванні доходів, як-от: О.В. Багряков, Т.Н. Богославцев, І.В. Караваєва, Л.В. Костилова,

М.В. Миляков, М.С. Мишеніна, Б.К. Рамазанова, Р.Ф. Султанова, С.Д. Шаталов (Російська Федерація), Н.М. Зоріна, І.О. Кисель (Білорусь) та інші. Аналізуючи досвід застосування пропорційної ставки податку на доходи фізичних осіб у своїх країнах, згадані науковці наполягають на заміні її на прогресивну. Серед основних причин, якими аргументується доцільність введення прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб, науковці визначають: 1) втрата певної суми, наприклад в одну гривню (рубль), бідною людиною не еквівалентна втраті такої ж суми багатією людиною; 2) запровадження прогресивного оподаткування є методом зменшення майнової нерівності; 3) багаті отримують більше послуг від держави, а отже, повинні сплачувати більше. Активізація наукової думки у цьому напрямі сприяє законотворчій ініціативі – на розгляд Верховної Ради України подано декілька законопроектів, якими передбачається введення прогресивної ставки податку на доходи фізичних осіб [2]. Зазначене вище актуалізує необхідність дослідження доцільності введення такого оподаткування на сучасному етапі в Україні.

Необхідно підкреслити, що прогресивне оподаткування не є новелою фінансового права. Вперше проблема доцільності оподаткування більших доходів за вищими ставками була піднята ще у XIX сторіччі з позицій визначення податкового тягара. М.М. Тургенєв [4, с. 425] розглядав питання – чи справедливе оподаткування різних доходів за однаковими ставками, і для того, щоб податковий тягар був рівним, хто скільки повинен платити? – вирішення якого вилилося у тривалий науковий спір та формування двох напрямів у фінансовому праві: прогресивного та пропорційного. Прихильники прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб наполягали на необхідності збільшення податкової ставки залежно від зростання рівня оподаткованого доходу, а їх супротивники вважали оптимальним застосування пропорційної ставки оподаткування незалежно від рівня доходів, що оподатковувалися. Боротьбу прогресивістів з пропорціоналістами можна назвати боротьбою фінансистів, які захищали інтереси протилежних класів (заможних та незаможних). Як слушно зазначає М.М. Олексієнко [4, с. 24], заможні класи надають перевагу пропорційному оподаткуванню, оскільки зі збільшенням об'єкта оподаткування зменшується податковий тягар, у той час як прогресивні ставки податків зачіпають їх інтереси набагато сильніше, адже зі збільшенням прогресії зростає сума податку. Саме тому фінансисти, що підтримували інтереси заможних класів, виступали проти прогресивного оподаткування, наголошуючи на його несправедливості, а незаможні класи, навпаки, підтримували (марксисті навіть вказували встановлення прогресивного оподаткування як напрям дій для реалізації завдань партії та закріплювали такий захід у своїй програмі).

Обґрунтування доцільності власних теорій науковці базували на теоріях оподаткування. Прогресивісти зверталися до теорії “жертви”, радикально-соціалістичної теорії, теорії “послуг”, теорії “відплати”.

Теорія “жертви”, сформульована Дж. Міллем [5, с. 65], полягала в тому, що податки представляють собою жертву, яку кожен громадянин повинен приносити на користь держави. Спираючись на неї, Є.Селігман, Р. Сторм [6, с. 21] вказували, що сплачуючи податки, багатій повинен приносити таку саму жертву, що і жебрак. А. Маршал [7, с. 7], розвиваючи їх думку, зазначав, що податки мають створювати однаковий тиск, як для багатієї, так і для бідної людини. Проте сплата податку розміром в 1 шилінг завдає жебраку більших негараздів, ніж багатію, а отже багатій повинен сплачувати не 1 шилінг, а суму, яка буде йому таким же само, тягарем, як і сплата бідним 1 шилінгу, а отже, оподаткування повинно бути прогресивним, лише за таких умов воно буде справедливим.

Згідно з радикально-соціалістичною теорією прогресивність оподаткування – це спосіб розподілення національних багатств. Марксисти пов'язували прогресивне оподаткування зі знищенням приватної власності та будівництвом соціалізму – в Комуністичному Маніфесті прогресивне оподаткування необмежене, аж до повної конфіскації великих доходів [8, с. 29].

Відповідно до теорії “послуг”, висунутої А. Лорія [9], кожен платник повинен сплачувати суму податку, пропорційну вартості послуг, які він отримує від держави. Чим більше доходів отримує особа, тим більше витрат держава здійснює для охорони його і його доходів, отже, багаті отримують від держави більше послуг, тому сплачувати податок повинні за вищими ставками. Ця теорія була підтримана і розвинута А. Ісаєвим [10, с. 620–621], який зазначав: “...чим багатший громадянин, тим більше він зобов'язаний існуванню власного багатства і його збільшенню державі, а отже, справедливим є сплата багатими більших сум податків, тобто правильним є лише прогресивне оподаткування”.

Теорія “відплати” пояснювала введення прогресивного оподаткування тим, що весь тягар непрямих податків фактично покладається на незаможні класи, тому для дотримання справедливості заможні класи повинні нести додатковий податковий тягар у вигляді прогресивного оподаткування [11, с. 20–22; 12].

Пропорціоналісти, за слушним визначенням В.М. Пушкаревої [13, с. 61], не стільки формулювали доцільність пропорціонального оподаткування, скільки критикували ідеї прогресивістів. Основні аргументи, що висувалися ними, можна згрупувати таким чином: при встановленні прогресії не можна обійти чинника довільності, а це порушує справедливість; прогресивне оподаткування зменшує схильність до заощаджень; при введенні прогресивного оподаткування поширюються ухилення від оподаткування шляхом заниження фактичного доходу. П. Леруа-Больє [14, с. 93] взагалі зазначав, що держава надає бідним більше послуг, ніж багатим, оскільки охорону особистості і майна багаті частково беруть на себе і оплачують з власних доходів, ведення судових процесів коштує однаково як для багатих, так і для бідних, карети багатіїв не зношують дороги більше, ніж вози холопів і т.ін. М.І. Тургенєв [3, с. 138] також вважав, що держава більше витрачає на бідних, проте розглядав це з іншої позиції. За його визначенням, надходження від податків витрачалися на систему піклування, початкове навчання тощо, якими користуються головним чином незаможні класи, в той час як заможні, сплачуючи великі податки, не потребували подібних послуг, тобто “...одні платять, інші отримують”.

Дискусія між зазначеними напрямками фінансової науки закінчилася перемогою прогресивістів, що відобразилося у введенні прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб у більшості країн світу. Проте практика застосування такої системи у більшості країн з часом довела її неефективність. Спочатку Дж. Миррліс [15, с. 177], а потім А. Лаффер [16, с. 51] довели, що при ставці податку на доходи, вищій за 50 %, різко зменшується ділова активність населення в цілому. Згідно з “кривою Лаффера” (Laffer curve), підвищення ставок податку на доходи вище граничної точки тягне зменшення надходжень до бюджету. А. Милов [17, с. 105] з цього приводу зазначав, що прогресивна ставка оподаткування доходів призводить до небажання людей працювати більше, щоб отримати вищі доходи, оскільки результат їх праці все одно “з'їдається” податком. Підрив стимулів до праці внаслідок високого податкового тягара, як слушно вказував С.Г. Пепеляєв [18, с. 214], обертається недоотриманням доходів бюджетом. Особливо яскраво теорія прогресивного оподаткування показала власну неспроможність в СРСР, де панувала марксистська політекономія, а отже, ставки прибуткового податку з фізичних осіб досягали 90 %.

З 80-х років ХХ сторіччя розпочалося значне зниження ставок податку на доходи фізичних осіб. Так, в США до 80-х років ставки такого податку варіювалися від 14 до 70 %, а наприкінці 90-х – знизилися до 15–25 % [19, с. 37], у Франції на початок 2000-го року ставки податку на доходи фізичних осіб не перевищували 35 % [20, с. 98] тощо. Неefективність оподаткування доходів фізичних осіб за прогресивною шкалою підтверджується законом “дестимуляції економічної активності”, сформованим у 1996 році У. Вікрі та Дж. Меррлісом [16, с. 52] (за який вони отримали Нобелівську премію). Сутність цього закону полягала в тому, що для досягнення економічної активності податки на доходи мають бути пропорційними, а їх ставки не повинні перевищувати 20 %. Показово, що майже в усіх країнах, що утворилися після розпаду СРСР, застосовується пропорційна ставка оподаткування доходів фізичних осіб. У більшості інших країн, які на сьогодні динамічно розвиваються, також застосовується пропорційне оподаткування (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Країни, в яких застосовується пропорційне оподаткування доходів фізичних осіб

Рік введення	Країна	Ставка податку на доходи фізичних осіб
До 1990	Джерсі	20
	Гонконг	16
	Гернсі	20
	Ямайка	25
1994 – 1995	Естонія	26
	Латвія	25
	Литва	33
2001	Російська Федерація	13
203 – 2004	Сербія	14
	Ірак	15
	Словаччина	19
	Україна	15
	Киргизія	10
	Румунія	16
	Туркменістан	10
	Тринідад і Тобаго	25
	2007	Албанія
Казахстан		10
Монголія		10
Чорногорія		15 (з 2009 – 9)
2008 – 2009	Македонія	12 (з 2008 – 10)
	Мавританія	15
	Боснія і Герцеговина	10
	Болгарія	10
	Білорусь	12
	Беліз	25
2010	Угорщина	16

Проте ідея прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб як спосіб досягнення справедливості при оподаткуванні осіб не зникла, вона як і раніше використовується в системах оподаткування багатьох країн (Австралія, Австрія, Бельгія, Швеція, Великобританія, Німеччина, Ізраїль, Іспанія, Польща, Франція, Швейцарія тощо) [21, с. 21], і має своїх прихильників серед науковців [22, с. 196; 23, с. 16; 24, с. 38; 25, с. 20], аргументи яких щодо доцільності введення

прогресивного оподаткування ми наводили раніше, і які, якщо їх систематизувати, фактично зводяться до тези: “багаті повинні сплачувати більше”. Через це пропозиції введення прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб стають привабливим політичним лозунгом, а отже, депутати, що висувують проекти законів щодо введення подібного оподаткування, прагнуть не покращання податкової системи, а популістського визнання як “підкувальників простого народу”.

І за пропорційними ставками особи, що отримують більші доходи, сплачують більшу суму податку (з доходу у 1000 грн податок сплачується в розмірі 15 грн, а з доходу у 10000 – 1500), а ось введення прогресивного оподаткування може призвести до зменшення економічної активності через знищення стимулів до праці (навіщо працювати більше, якщо більшу частину прибутку все рівно треба бути віддати); тінізації економіки (зниження реальної суми доходів, виплати зарплати в “конвертах”), послабленню банківської сфери (приховуванню доходів, відмові від депозитних вкладів, переведенню капіталів в інші країни чи офшорні зони) тощо. Як слушно зазначає Л.В. Костилова [26, с. 66], застосування прогресивного оподаткування в країнах з перехідною економікою є помилкою, яка негативно впливає на виробничу мотивацію, сприяє зростанню тіньового бізнесу та масовому ухиленню від оподаткування. Крім того, значні витрати на адміністрування податку на прибуток фізичних осіб за прогресивною шкалою не відповідають принципу економічності оподаткування, оскільки, за прогнозами економістів [27], витрати на розрахунок і стягнення зазначеного податку за такою системою коливатимуться від 10 до 25 % розміру очікуваних надходжень від його запровадження.

Отже, пропозиції щодо введення прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб фактично представляють популістські загравання з виборцями (оскільки податок на доходи фізичних осіб сплачують всі потенційні виборці), які базуються на психологічному бажанні особистості “поділити чуже” і класових протиріччях суспільства.

Підсумовуючи вищесказане, констатуємо, що введення прогресивної ставки оподаткування доходів фізичних осіб на сучасному етапі розвитку України є недоцільним і може стати тією помилкою, яка може похитнути і без того слабку економіку нашої країни. Розглянуте питання може стати предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб) : Проект Закону України, внесений народним депутатом України А.С. Гриценком [Електронний ресурс]. – Режим доступу : royadok.ck.ua/hajd-park/demchenko-volodymyr-tymofijovych/proekt-zmin-podatkovoho-kodeksu-prohresyvne-opodatkuvannya/.
3. *Тургенев Н.И.* Опыт теории налогов / Н.И. Тургенев. – СПб. : Типография Н. Греча, 1818. – 323 с.
4. *Алексеенко М.М.* Подоходный налог и условия его применения [Речь] / М.М. Алексеенко. – Х. : Зильберберг, 1885. – 35 с.
5. *Милль Дж. С.* Основы политической экономии / Дж. С. Милль ; пер. с англ. и общ. ред. А.Г. Милейского, Ю.Б. Кочеврина. – М. : Прогресс, 1981. – Т. 3. – 447 с.
6. *Селигман Э.* Этюды по теории налогообложения / Э. Селигман, Р. Стурм [пер. с нем. В. Гефдинга, Б. Никольского.]. – СПб. : Правда, 1908. – 103 с.
7. *Налоги в механизме хозяйствования* / под. ред. Черника Д. – М. : Наука, 1991. – 432 с.
8. *Маркс К.* Манифест коммунистической партии / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1977. – 70 с.

9. *Лориа А.* Финансовая политика как результаты орудие интересов владельческих классов / Ахилл Лориа ; [пер. и предисл. прив.-доц. И. Чистякова]. – М. : Основа, 1907. – 80 с.
10. *Исаев А.А.* Пропорциональные или прогрессивные налоги / А.А. Исаев. – М. : Юридический вестник, 1885. – 889 с.
11. *Боголепов Д.* Краткий курс финансовой науки / Д. Боголепов. – Х. : Пролетарий, 1929. – 190 с.
12. *Бем-Баверк О.* Основы теории ценности хозяйственных благ. Австрийская школа в политической экономии / О. Бем-Баверк. – М. : Экономика, 1992. – 543 с.
13. *Пушкарева В.М.* История мировой и русской финансовой науки и политики [Текст] / В.М. Пушкарева. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 192 с.
14. *Меньков Ф.А.* Основные начала финансовой науки / Ф.А. Меньков. – М. : Финансово-экономическое бюро Н.К.Ф.С.С.С.С., 1924. – 146 с.
15. *Mirrless J.A.* An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation / J.A. Mirrless // Review of economic studies, 1971. – № 38. – P. 175–208.
16. *Мельник В.М.* Генеза теорій податків / В.М. Мельник // Фінанси України. – 2004. – № 8. – С. 42–53.
17. *Милов А.* Не добивать налогами хиреющую экономику / А. Милов // Экономические науки. – 1992. – № 2. – С. 105–112.
18. *Пепеляев С.Г.* Основы налогового права : учебно-методическое пособие / Под ред. С.Г. Пепеляева. – М. : Инвест Фонд, 2005. – 496 с.
19. *Сокол М.П.* Принципы теории и практики мировой системы подоходного налогообложения граждан, заложенные в Налоговом кодексе Российской Федерации / М.П. Сокол // Министерство РФ по налогам и сборам. Налоговый вестник. – 2001. – № 10. – С. 32–39.
20. *Терентьева С.Н.* Сравнительная характеристика налогообложения физических лиц налогом на доходы в США и во Франции / С.Н. Терентьева // Финансовый менеджмент. – 2005. – № 2. – С. 98–108.
21. *Jornal of Economic Perspectives.* – 2007. – Vol. 21. – P. 3–24.
22. *Савина Т.О.* Альтернатива плоской и прогрессивной шкал налогообложения доходов физических лиц в процессе совершенствования налоговой системы РФ / Т.О. Савина, С.В. Шиндина, Н.В. Николаева // Управління розвитком. – 2010. – № 4. – С. 194–196.
23. *Ильин А.Е.* Налоговый механизм государственного регулирования доходов / А.Е. Ильин // Финансы. – 2005. – № 3. – С. 16–20.
24. *Черник Д.Г.* Применение налоговых льгот по налогу на доходы физических лиц / Д.Г. Черник, Ю.Д. Шмелев // Финансы. – 2007. – № 1. – С. 37–41.
25. *Белоножко А.А.* К вопросу о справедливости налогообложения граждан России на современном этапе / А.А. Белоножко // Известия ИГЭА. – 2007. – № 5. – С. 18–21.
26. *Костылева Л.В.* Налогообложение как механизм регулирования неравенства населения / Л.В. Костылева // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2011. – № 3. – С. 66–77.
27. *Покатаева О.В.* Доцільність упровадження прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб / О.В. Покатаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2012_3/files/EC312_41.pdf.

Отримано 3.10.2013